

ҚАҲРАМОН РАЖАБОВНИНГ “ИБРОҲИМБЕК ҚЎРБОШИ ВА САФДОШЛАРИ ФАОЛИЯТИ” КИТОБИГА ТАҚРИЗ

Нодирбек Ҳамаев

Фаргона давлат университети, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Ватанимиз тарихини чуқур ўрганиш, унинг номаълум саҳифаларини ёритиш ва манбавий асосини мустақкамлашда дарсликлар, ўқув қўлланмалар қатори турли даврлар тарихини ўзида акс эттирган ёки маълум бир мавзуга бағишланган монографиялар ҳам катта аҳамият касб этади. Тарихшунослигимизда кенг ўрганилаётган мавзулардан бири юртимиз озодлиги учун турли даврларда олиб борилган озодлик курашлари тарихи ҳисобланади. Ўзбекистон мустақилликни қўлга киритгандан сўнг юртимизда XX асрнинг биринчи ярмида олиб борилган миллий-озодлик ҳаракати тарихини янги концепция асосида чуқур ўрганиш ҳам илмий, ҳам сиёсий аҳамиятга молик вазифа санала бошланди. Қолаверса, фақат истиқлол йилларида бу муаммони камровли манбалар асосида объектив тарзда, ҳолисона тадқиқ этиш имконияти юзага келди. Бу йўналишдаги тадқиқотларнинг қўламини кенгайтириш эса кўп жиҳатдан Туркистонда совет режимига қарши бўлиб ўтган қуроли ҳаракат тарихини ўрганиш билан боғлиқдир. Дастлаб асосий эътибор бу ҳаракатнинг миллий озодлик ҳаракати эканлигини кўрсатиб берувчи тадқиқотлар кўпчиликини ташкил этган бўлса, кейинчалик бу ҳаракат етакчилари ва унинг кўзга кўринган

иштирокчилари фаолиятини алоҳида тадқиқот сифатида ўрганишга қаратилган тадқиқотлар салмоғи ортиб борди.

Туркистон озодлиги учун совет режимига қарши қуроли кураш раҳбарлари орасида энг кўп ўрганилганларидан бири шубҳасиз ИБРОҲИМБЕК ЧАҚАБОЙ ЎҒЛИ ҳисобланади. Унинг фаолияти совет тарихшунослигида ҳам мустақил Ўзбекистон тарихшунослигида ҳам кўп тадқиқотлар учун мавзу бўлган. Унинг ҳаёти ва ва юрт озодлиги йўлида олиб борган мардонавор кураши йирик тарихчи олим Қаҳрамон Ражабов тадқиқотларининг ҳам асосий йўналишларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 2021 йил 25 августда бўлиб ўтган мажлисида 1923-1938 йилларда СССР Совнаркоми ҳузуридаги Бирлашган давлат сиёсий бошқармаси (ОГПУ) қарори билан қатл қилинган ёки концлагерга сургун қилинган 115 нафар шахс оқланди. Айни шу оқлов ҳукми ҳамда кўпйиллик изланишлар профессор Қ.К.Ражабовнинг Иброҳимбек қўрбоши фаолиятига бағишланган тадқиқотларининг янги босқичини бошлаб берди, десак хато бўлмайди. Бу тадқиқотларнинг энг йириги ва ўзига хос бўлгани “Иброҳимбек қўрбоши ва унинг сафдошлари жасорати” асари ҳисобланади. 5 бобдан иборат ушбу монографик тадқиқотда Шарқий Бухоро ҳудудида совет давлати ҳарбий кучлари бўлган қизил армияга қарши узоқ йиллар мобайнида мардонавор курашган ўзбек лақайларининг машҳур етакчиси Иброҳимбек қўрбоши (1889-1932) ҳамда унинг 15 нафар сафдошлари фаолияти батафсил ёритилган.

Монографияни Иброҳимбек фаолиятига бағишланган бошқа тадқиқотлар (монография, рисола, мақола ва ҳ.)дан биринчи асосий фарқи унинг мавзуга оид жуда катта ҳажмдаги манбалар асосида яратилганлигидир. Хусусан, муаллиф монографиянинг Иброҳимбек қўрбоши ва унинг сафдошлари фаолиятига оид бобларига ўнга яқин архивлар фондларида сақланаётган юздан ортиқ ҳужжатлар, гувоҳларнинг хотиралари (мемуар манбалар ва оғзаки тарих материаллари)ни, турли замон ва маконда яратилган бир неча тилдаги илмий адабиётлар материалларини жалб қилган ва уларни ҳолис таҳлил этишга эришган.

Асарни шартли равишда икки қисмга ажратиш мумкин:

- Иброҳимбек қўрбоши шахсияти ва фаолиятига чизгилар, у ва яқин сафдошлари олиб борган озодлик учун кураш тарихи, Туркистон озодлиги йўлидаги курашда тутган ўрни ҳақида (1-4-боблар).

- “Шарқ Наполеони”, “Лақайлик Бонапарт” сингари таърифлар билан тилга олинувчи ягона

қўрбошига боғлиқ совет ва мустақиллик даврига тааллуқли икки суд иши ҳамда тергов ҳужжатлари, оғзаки тарих материаллари (5-боб).

Биринчи қисмда Иброҳимбек ва унинг озодлик учун кураши, етакчи сифатида олиб борган ҳарбий ва сиёсий фаолияти, дипломатияси, ҳарбий тактика ва стратегиясининг ўзига хос жиҳатлари ҳар томонолама очиб берилган.

Иккинчи қисмда эса унинг қисмати ҳақида ҳар бир ўқувчи ўзи хулоса чиқаришига ёрдам берувчи тергов протоколари ҳамда архив ҳужжатлари тақдим этилган.

Асарга илова қилинган ҳужжатлар, халқ оғзаки ижоди намуналари ва хотиралар Иброҳимбек Чақабой ўғлининг ҳур Туркистон учун курашда салмоқли ўринга эга эканлигини кўрасатади.

“Иброҳимбек қўрбоши ва сафдошлари жасорати” китобини мутоала этиш асносида келинган қуйидаги субъектив фикрларни хулоса ўлароқ айтмоқчимиз:

Ушбу монография келгусида нафақат Мадаминбек, Шермуҳаммадбек, Иброҳимбек сингари йирик қўрбошилар фаолиятини, балки улар билан елкама-елка туриб совет режимига қарши курашган, бироқ номлари у қадар маълуму машҳур бўлмаган ота-боболаримиз ҳақидаги тадқиқотлар учун туртки ва манба бўлиб хизмат қилади.

Иккинчидан, бу китоб охириги йилларда баъзи бир нисбатан қадимийроқ тарих билан шуғулланувчи олимлар “нуқтайи назари”га кўра Ўзбекистоннинг совет даври тарихини ҳам ўрганиш у қадар ўрганиш осон эмаслиги, бунинг учун кўплаб кутубхона ва архивлар фондларида сақаланётган, ўша давр матбуоти саҳифаларида ошқора ёки яширин ҳолда нашр этилган минглаб, ҳатто юзминглаб ҳужжат ва мақолаларни таҳлил этиш, улардаги маълумотларни холис туриб асл ҳақиқатни дақиқлик ила илғаб олиш зарурлигини кўрсатиб беради.

Учинчидан, ушбу асар орқали муаллиф салкам бир аср давомида халқимиз онгига сингдирилган қўрбоши ва уларнинг йигитлари аслида уларни босмачи деб билувчи, айни кунларда ҳам салбий хотиралар билан эсловчи ватандошларимизнинг ота-боболари озодлиги учун курашган ватанпарвар инсонлар бўлганлигини, уларнинг аксарияти совет режимининг халқимиз учун ёт ғоя эканлигини ўз вақтида англаб етганилигини баралла айгандек...

Хуллас, ушбу китоб орқали XX аср бошларидаги истиқлолчилик ҳаракатларининг мазмун – моҳияти бўйича кўплаб янги маълумотлар олиш мумкин. Муаллиф кейинги тадқиқотларида ушбу китобда тилга олинмаган Иброҳимбекнинг сафдошлари ва ҳамкорлари ҳақида маълумотлар тўплаб, янги монографиялар ёзсалар, ўзбек халқига муносиб совға бўларди.